

УДК 336.71

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

STATE AND DYNAMICS ANALYSIS OF CREDIT BANKING ACTIVITY IN UKRAINE

Надія Володимирівна РОГОЖНИКОВА

старший викладач кафедри фінансів Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ (м. Київ)

Nadiya V. ROGOZHNIKOVA

*Senior Lecturer of Finance Department, Cherkasy Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (Kyiv)
dnv1311@gmail.com*

Анотація. У статті досліджено суть та особливість кредитної діяльності банків, застосування статистичних методів аналізу кредитних операцій. Проаналізовано кредити, надані банками в кризовий та посткризовий періоди. Виявлено проблеми, що виникли у процесі кредитування та доведено їх вплив на розвиток фінансового ринку України.

Summary. The article is devoted to the essence and peculiarities of the credit banks, the use of statistical methods for analyzing credit operations. Analyzed are the loans to banks in crisis and post-crisis periods. Revealed are the problems arising in the lending process and demonstrated are their impact on financial market development in Ukraine.

Ключові слова: банки, кредити, кредитна діяльність, статистичні методи, кредитні операції, ризики, фінансово-економічна криза, посткризовий період, прибуток, аналіз, проблеми, споживче кредитування, доларизація.

Key words: banks, credit, lending activity, statistical methods, credit operations, the risks, financial and economic crisis, post-crisis period, profit, consumer crediting dollarization.

Постановка проблеми. Кредитування виробництва та товарообігу є найбільш важливою і відмінною рисою діяльності банків порівняно з іншими фінансовими та не фінансовими організаціями. Тому перед українськими комерційними банками при збільшенні конкурентної боротьби за потенційних позичальників виникла необхідність планування своєї кредитної діяльності. Банки повинні навчитися управлінню кредитними операціями таким чином, щоб вони приносили максимально можливу прибутковість, але водночас банки повинні прагнути знизити кредитні ризики, які безпосередньо пов'язані з проведенням кредитних операцій.

Незначний вітчизняний досвід у сфері кредитної діяльності банків у період світової

фінансово-економічної кризи та посткризовий період пояснює науковий інтерес до розв'язання проблем, що виникають у процесі управління кредитними операціями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність проблеми аналізу кредитної діяльності банків знайшла відображення в низці публікацій вітчизняних та іноземних науковців і практиків. Зокрема, значний внесок в розкриття цієї теми зробили О. Барановський, О. Васюренко, В. Міщенко, А. Мороз, А. Ковальчук, С. Реверчук, М. Савлук, Т. Смовженко, О. Лаврушин та інші науковці.

Метою статті є узагальнення методологічних прийомів щодо аналізу кредитної діяльності банків в Україні та виявлення низки проблем, що супроводжують таку діяльність.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. У механізмі функціонування кредитної системи держави велика роль належить комерційним банкам. Вони є багатофункціональними організаціями, що діють в різних секторах ринку позичкового капіталу. Банки акумулюють основну частку кредитних ресурсів і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи кредитування, прийом депозитів, розрахункове обслуговування, купівлю-продаж і зберігання цінних паперів, іноземної валюти та ін.

Підвищення економічної ролі комерційних банків нині виявляється і в розширенні сфери їх діяльності й розвитку нових видів фінансових послуг. Сьогодні комерційні банки окремих країн здатні надавати клієнтам до 300 послуг. Банки всіляко стимулюють кредитом ініціативу підприємств, організацій і кооперативів у підвищенні технічного рівня виробництва, в збільшенні випуску нових високоефективних видів продукції, наданні різноманітних послуг населенню, виробництву товарів для населення і на експорт.

Банківська діяльність піддається численним ризикам і саме тому в більшості країн ця діяльність є найбільш регульованим видом підприємництва. При цьому регулювання має яскраво виражені національні особливості, що відображають специфіку формування національної банківської системи. Ефективність банківської діяльності істотно впливає на розвиток економіки країни. Кредитна діяльність банку є одним із основоположних критеріїв, який відрізняє його від небанківських установ. У світовій практиці саме з кредитуванням пов'язана значна частина прибутку банку.

Одночасно неповернення кредитів, особливо великих, може привести банк до банкрутства, з огляду на його положення в економіці, до цілої низки банкрутств, пов'язаних з ним підприємств, банків і приватних осіб. Тому управління кредитними операціями є необхідною частиною стратегії і тактики виживання й розвитку будь-якого комерційного банку.

Портфель банківських позик схильний до всіх основних видів ризику, які супроводжують фінансову діяльність: ризику ліквідності, ризику процентних ставок, кредитному ризику. Управління кредитним ризиком вимагає від банкіра постійного контролю за структурою портфеля позик та його якісним складом. У рамках дилеми «прибутковість-ризик» банк змушений обмежувати норму прибутку, страхуючи себе від зайвого ризику. Він повинен проводити політику диверсифікації ризику і не допускати концентрації

кредитів у декількох великих позичальників, що загрожує серйозними наслідками у разі непогашення позики одним з них. Банк не повинен ризикувати коштами вкладників, фінансуючи спекулятивні (хоча і високоприбуткові) проекти. За цим уважно спостерігають банківські контрольні органи в ході періодичних ревізій.

Якість кредитного портфеля банку і розумність його кредитної політики є тими аспектами діяльності банку, на які особливу увагу звертають контролери при перевірці банку.

Кредитні операції комерційних банків вивчають з використанням низки статистичних методів. Серед них велике значення має метод групування: класифікація міжбанківського, банківського кредиту, отримання кредиту у вигляді цінних паперів, групування за термінами надання кредиту. Крім перерахованих групувань використовуються й інші. Серед них групування кредитів виданих за галузями економіки, які використовуються для вивчення структури кредитного портфеля банку в динаміці.

До найбільш важливих показників вітчизняної статистики банківського кредиту належать:

- загальний розмір кредитування банками не фінансових корпорацій за видами економічної діяльності та домашніх господарств за цільовим спрямуванням, строками погашення та видами валют;
- частка короткострокових і довгострокових кредитів у загальній сумі наданих кредитів;
- прострочена заборгованість не фінансових корпорацій за кредитами банків за видами економічної діяльності, строками погашення та видами валют;
- процентні ставки за кредитами.

Кредити банку групують за категорією позичальників і вивчають за допомогою структурного групування. Одним із принципів кредитування є забезпеченість кредиту. Для його характеристики використовують групування кредитів за формами його забезпечення. Видача кредиту може здійснюватися як в національній, так і в іноземній валюті. Банки, що видають кредити не тільки в гривнях, але й в іноземній валюті визначають структуру кредитного портфеля за видами валют у динаміці. Для характеристики кредитних відносин статистика використовує показники розміру, складу, динаміки кредитних вкладень, вивчає взаємозв'язок кредитних вкладень з показниками обсягу виробництва, капітальних вкладень, розміру товарно-матеріальних цінностей.

Для аналізу інтенсивності динаміки можна використовувати ланцюгові і базисні, середньорічні темпи зростання і приросту,

Таблиця 1

Динаміка кредитів, наданих банками України на кінець року

Роки	Кредити, млн грн	Абсолютний приріст, млн грн		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний	ланцюговий	базисний
2007	426867	-	-	-	100	-	-
2008	734022	307155	307155	172,0	172,0	72,0	72,0
2009	723295	-10727	296428	98,5	169,4	-1,5	69,4
2010	732823	9528	305956	101,3	171,7	1,3	71,7
2011	801809	68986	374942	109,4	187,8	9,4	87,8

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 2.

коефіцієнти прискорення (уповільнення), випередження та еластичності (табл. 1).

Отже, обсяг кредитів, наданих банками України за 2008 рік зріс на 307155 млн грн або на 72% і навпаки знизився за 2009 рік на 10727 млн грн або на 1,5%, спостерігаємо зростання кредитів за 2010 рік на 9528 млн грн або на 1,3% та за 2011 рік – на 68986 млн грн або на 9,4%.

Порівняння ланцюгових темпів зростання дає коефіцієнт прискорення (уповільнення) відносної швидкості розвитку:

$$k_t = \frac{T_{зрi}}{T_{зрi-1}}$$

$$k_t = \frac{98,5}{172,0} = 0,57 - \text{уповільнення, } \Downarrow$$

$$k_t = \frac{101,3}{98,5} = 1,03 - \text{прискорення, } \Uparrow$$

$$k_t = \frac{109,4}{101,3} = 1,08 - \text{прискорення, } \Uparrow$$

Обчислені коефіцієнти свідчать про уповільнення процесу кредитування банками в період фінансової кризи та відновлення (прискорення) в посткризовий період.

Структуру кредитів вивчають за цільовим призначенням, формами власності, територіями,

категоріями позичальників, економічними секторами, строками погашення, видами залишків заборгованості й іншими ознаками. Особливу увагу в статистиці надають показникам довгострокових кредитів: за залишками заборгованості, сумами виданих позик, їх складом і динамікою. Самостійним об'єктом у статистиці кредиту є вивчення прострочених кредитів за їх обсягом, структурою і динамікою (табл. 2).

Обчислені дані показують, що найбільша частка прострочених кредитів, наданих не фінансовим корпораціям у національній валюті становить 53,6%. Частка прострочених короткострокових кредитів в основному в національній валюті – 65,4%. Найбільша питома вага довгострокових кредитів в іноземній валюті – 70,1%.

Відомо, що вагомою причиною, виникнення кризи в Україні, є залучення банками зовнішніх запозичень в іноземній валюті з метою подальшого кредитування в Україні. Це підтверджують статистичні дані. За оцінками агентства Standard&Poor's, на кінець першого півріччя 2008 року зовнішній борг українських банків сягнув 35,7 млрд дол. або майже 30% їхніх сукупних зобов'язань.

Постійна недостатність ресурсної бази українських банків спричинила їх фінансову залежність від міжнародних ринків капіталів

Таблиця 2

Структура прострочених кредитів, наданих не фінансовим корпораціям за видами валют і строками погашення на кінець грудня 2011 року, млн грн

Кредити	обсяг	структура, %	за строками погашення					
			до 1 року		від 1 року до 5 років		більше 5 років	
			обсяг	структура, %	обсяг	структура, %	обсяг	структура, %
у національній валюті	29355	53,6	12563	65,4	15225	50,3	1567	29,9
в іноземній валюті	25394	46,4	6657	34,6	15061	49,7	3676	70,1
усього	54749	100	19220	100	30286	100	5243	100

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2012. – № 2.

Таблиця 3

Динаміка споживчих кредитів за видами валют на кінець року, млн грн

Споживчі кредити	2008		2010		Структурні зрушення, +/-
	Обсяг	Структура, %	Обсяг	Структура, %	
у доларах США	113773	61,1	67033	54,5	-6,6
в євро	3708	2,0	1873	1,5	-0,5
у гривнях	66693	35,8	52478	42,7	6,9
в інших валютах	1915	1,1	1557	1,3	0,2
Разом	186088	100	122942	100	0

Джерело: Бюлетень Національного банку України. – 2011. – № 12.

через накопичення боргів. Кредити в іноземній валюті здебільшого надавалися на тривалий строк – 5-7 років для авто й 20-30 років для нерухомості, причому, закордонні кредити банки залучали на незначний термін – 3-5 років за розрахунком подальшого перекредитування. За оцінками тієї ж рейтингової компанії, станом на кінець червня 2008 року обсяг зовнішніх зобов'язань українських банків, які підлягають погашенню до середини 2009 року, перевищував 15 млрд дол. І як результат – більшість банків мали та мають від'ємні розриви короткострокової ліквідності і суттєву залежність від припливів нових вкладів клієнтів [9].

На думку Асоціації українських банків, важливим є те, що здійснювалося переважно споживче кредитування населення комерційними банками відповідно до поставленої економічної політики Уряду впродовж останніх років, яка мала за мету покращити добробут населення за рахунок споживання в борг. Саме у січні-вересні 2008 року продовжували нарощуватись диспропорції між кредитуванням населення та реального сектора економіки. Станом на 1.10.08 р. надано кредитів юридичним особам на суму 358,1 млрд грн (63,3%). Із загального обсягу таких кредитних ресурсів, у розрізі видів економічної діяльності, направлено на торгівлю та операції з нерухомістю майже половина кредитів, а підприємствам промисловості – 28,8%, при цьому на інвестиційну діяльність спрямовано 16,7% залучених кредитних коштів, а решта – на поточну діяльність, тобто не в реальний сектор економіки.

Кредити фізичним особам зростали більшими темпами, ніж юридичним (на 1,8 %) і склали на 01.10.08 207,8 млрд гривень. Питома вага споживчого кредитування в загальному обсязі цих кредитів складала більше 70%, або 147,4 млрд грн і лише 30% (60,4 млрд грн) – іпотечні кредити. З іншого боку, з отриманих фізичними особами у звітному періоді кредитних коштів майже дві третини (130,3 млрд грн) номіновані в іноземній валюті. Частка довгострокових кредитів населення у іноземній валюті сягає 95% – автокредити й іпотека [9].

Розглянемо структурні зрушення споживчих кредитів за видами валют (табл. 3).

Отже, в посткризовий період, тобто на кінець 2010 року, частка споживчих кредитів в доларах

США зменшилась на 6,6 процентних пунктів порівняно з початковим періодом фінансово-економічної кризи в Україні 2008 року.

Основну масу кредитів (53%) було видано банками в доларах США завдяки привабливості відсоткових ставок для населення та стабільності національної валюти. Отже, продуктова кредитна політика комерційних банків була направлена на її «доларизацію».

В умовах глобальної фінансової кризи парламенти та уряди майже всіх країн спрямовують величезні обсяги коштів саме на підтримку банківського сектора як гаранта недопущення фінансового падіння. Подальша підтримка здійснюється шляхом участі урядів у капіталі банків, викупу їх знецінених внаслідок кризи активів, наданні фінансової допомоги певним категоріям позичальників для забезпечення обслуговування ними кредитів.

Висновки. Таким чином, політика «споживчого кредитування» та «доларизації» банківського сектора прямо або опосередковано впливає на зростання кредитного ризику, що підриває довіру населення до національної грошової одиниці.

Відсутність закону про споживчі кредити, який би відповідав європейському стандарту про захист споживача, спонукало комерційні банки направити основні важелі продуктової кредитної політики в напрямку обслуговування позичальників – фізичних осіб. Відсутність єдиного реєстру інформації про несумлінних позичальників сприяло погіршенню якості кредитних портфелів комерційних банків.

Для вирішення зазначених проблем та поліпшення стану фінансового ринку України доцільним було б вжити рішучих заходів щодо зниження рівня доларизації вітчизняної економіки, адже підриєв довіри до національної грошової одиниці, а, отже, і до банківської системи, зумовлений передусім виконанням грошових функцій на території нашої країни іноземною валютою.

Іншими напрямами оптимізації кредитної політики банків можна також запропонувати стабілізацію банківської системи загалом, а також контроль за цільовим використанням кредитів рефінансування.

Список використаних джерел

1. Мороз А. М. Банківські операції [Текст] : Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; За заг. ред. А.М. Мороза. — 3-є вид., перероб. і доп. — К. : КНЕУ, 2008. — 608 с.
2. Лаврушин О. И. Банковское дело [Текст] : Учебник / О. И. Лаврушин, И. Д. Мамонова, О. И. Валенцева / Под ред. О. И. Лаврушина. — М. : КНОРУС, 2008. — 768 с.
3. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: Монографія / О. І. Барановський. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. — 754 с.
4. Бюлетень Національного банку України. — 2011. — № 12.
5. Бюлетень Національного банку України. — 2012. — № 2.
6. Ревенчук С. К. Гроші та кредит : Підручник / С. К. Реверчук [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. — К. : Знання, 2011. — 382 с.
7. Васюренко О. В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків [Текст] : навчальний посібник / О. В. Васюренко, К. О. Волохата / За ред. О. В. Васюренко — К. : Знання, 2006. — 464 с.
8. Смовженко Т. С. Кредитування і контроль [Текст] : навч. посіб. / Т. С. Смовженко, Р. Р. Коцовська, В. М. Крупський, В. С. Хім'як. — Львів : ЛБІ НБУ, 2004. — 135с.
9. Офіційний сайт Національного банку України // www.bank.gov.ua.
10. Розвиток банківської системи України : Монографія / За ред. д-ра екон. наук, О. І. Барановського. — К. : Ін.-т екон. та прогноз., 2008. — 584 с.